

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-88>

УДК 352.071

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

THEORETICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES IN UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS VISION

Герасимчук Василь Григорович

аспірант,

Вінницький національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9438-9760>

Herasymchuk Vasyl

Vinnitsia National Agrarian University

В статті йдеться про необхідність реалізації регіональної політики, спрямованої на соціально-економічну перебудову та відродження українського села. В основі розвитку сільських територій лежить зміна інституційних, економічних, екологічних, демографічних, соціальних, культурних факторів безпосереднього впливу на зростання якості життя сільського населення. Наведено підходи до трактування поняття «сільські території», в основі авторського поняття – організаційно-територіальна одиниця самоврядування зі специфічними рисами, в основі розвитку якої розширення економічного потенціалу завдяки ініціативності мешканців та реальної державної підтримки. Виділено чинники стримування розвитку сільських територій. Визначено взаємозв'язок і взаємозалежність між сільською територією та сільською громадою, оскільки ефективне управління громадою на принципах самостійності (організаційна й фінансова), відповідальності та контролю всіма наявними природними, енергетичними, матеріальними, трудовими та іншими ресурсами сприяє розвитку сільських територій. Розвиток сільських територій пов'язуємо із сільським господарством та сільськогосподарською діяльністю, тому в сучасних умовах вирішення проблем аграрного сектору може стати своєрідним рушієм подолання занепаду сільських територій. При формуванні механізму державної підтримки розвитку сільських територій мають бути враховані потреби та інтереси територіальних громад, а також специфіка галузей, підприємства яких функціонують на цих територіях.

Ключові слова: сільські території, децентралізація, сільське населення, органи самоврядування, сільська територіальна громада, соціально-економічний розвиток села.

In the article, there is a need to implement a regional policy aimed at socio-economic restructuring and regeneration of the Ukrainian village. The development of rural territories is based on the change of institutional, economic, environmental, demographic, social, cultural factors without any middle influence on the growth of the life of the rural population. It has been suggested to interpret the concept of "rural territory", the author's concept is based on the organizational-territorial unity of self-alignment with specific rices, on the basis of the development of such an expansion of the economic potential of the plant, the initiative of the kinematics of the powers and the reality of the transition. Officials have seen the development of rural territories. The relationship and interdependence between the rural territory and the rural community is determined, aimed at effective management of the community based on the principles of independence (organizational and financial), responsibility and control over all available natural, energy, material, labor and other resources for the development of rural areas. Decentralization changes contribute to the activation of the power of territorial communities in relation to the development of rural areas, the residents of which should be motivated and interested in the growth of the rural economy and provision of the community's own needs. We associate the development of rural areas with agriculture and agricultural activities, therefore, in modern conditions, solving the problem of the agrarian sector can become its own destruction of overcoming the decline of rural areas. When forming the mechanism of state support for the development of rural areas, the needs and interests of territorial communities, as well as the specifics of industries and enterprises operating in these areas, must be taken into account.

Keywords: rural territories, decentralization, rural population, self-governing bodies, rural territorial community, socio-economic development of the village.

Постановка проблеми. Сьогодні все більшого значення набуває усвідомлення об'єктивної необхідності розвитку сільських територій як основи реалізації регіональної політики, спрямованої на соціально-економічну перебудову та відродження українського села. Розвиток сільських територій передбачає зміну інституційних, економічних, екологічних, демографічних, соціальних, культурних факторів безпосереднього впливу на зростання якості життя сільського населення.

Глобальні політичні виклики, процеси євроінтеграції й децентралізації в Україні стали пусковим механізмом для економічних перетворень розвитку сільських територій, які під час системної трансформації опинилися в кризовому соціально-економічному стані (скорочення зайнятості серед сільського населення, деградація соціальної сфери села, стрімке падіння чисельності населення, особливо у віддалених і малих селах), при якому знизився рівень добробуту та якості життя селян, незважаючи на багаті природні ресурси. Такий розвиток передбачає відродження всіх сфер життєдіяльності села, і передусім аграрного сектору економіки, а головне – селянства [1, с. 46].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значний внесок у дослідження проблем розвитку сільських територій внесли вітчизняні вчені, серед яких: М. Й. Малік [8], О. І. Павлов [3], І. В. Прокопа [7], В. П. Рябоконт [11], М. П. Талавирия, О. Г. Шпикуляк, В. В. Юрчишин [4] та ін. Незважаючи на вагомий здобуток учених-економістів, залишаються недостатньо дослідженими питання теоретико-методологічних аспектів розвитку сільських територій в умовах сучасних викликів сьогодення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження теоретичних аспектів розвитку сільських територій з виокремленням проблемних питань сьогодення та пошуку шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняні науковці поняття «сільські території» тлумачать як складну багатофункціональну природну, соціально-економічну й виробничо-господарську систему з властивими їй кількісними, структурними, природними й іншими характеристиками [2].

Павлов О. І. [3] під сільською територією вважає, що це «територіальна одиниця самоуправління, що діє в рамках закону, заснована на історичному досвіді, традиціях господарювання, що об'єднує територіальну громаду з метою вирішення проблем і сприяння розви-

тку території». Аналізуючи поняття «сільські території», автор [3] відносить сільські території до складу більш глобальних утворень: біосфери, єдиної господарської системи країни та системи розселення, та вказує, що: «вони складаються з природних, соціальних, виробничо-господарських, політичних складових, які перебувають під управлінським впливом владних інститутів (територіальних громад, органів місцевого самоврядування, органів державної влади), бізнесових структур та громадських організацій. Усі структурні компоненти зазначеної системи перебувають у взаємозв'язку між собою, а також з елементами інших систем».

Юрчишин В. В. [4, с. 6–7] під сільською територією розуміє «складну і багатофункціональну природну, соціально-економічну і виробничо-господарську структуру і характеризується сукупністю властивих кожній з них особливостей: площею земельних угідь, на яких вона розміщена; чисельністю проживаючих і зайнятих у виробництві чи обслуговуванні людей; обсягами і структурою виробництва; розвитком соціальної і виробничої інфраструктури; формою зайнятості проживаючих на ній та іншими рисами».

В інших трактуваннях поняття «сільські території», наведених в економічних джерелах, робиться акцент на тісному зв'язку цього поняття безпосередньо із сільським господарством та сільськогосподарським виробництвом.

Так, в Законі України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [5]: «сільська місцевість – це території, що знаходяться за межами міст і є переважно зонами сільськогосподарського виробництва та сільської забудови».

Мазур А. відмічає, що «сільські території включають у себе: населення, сільськогосподарські та інші угіддя поза межами сільських поселень, органи самоврядування та громадянські організації» [6].

Термін «сільські території» використовують для позначення сільської місцевості, як частини природно-економічних, адміністративно-територіальних утворень країни, що є ресурсною базою для сільського господарства та розвивається з ним у тісному зв'язку [7, с. 50–51].

Малік М. Й. трактує «сільську територію» як «історично сформовану в історично визначених межах системну сукупність, що поєднує в собі організаційно-територіальну (село, район) і територіальну-функціональну приналежність

(виробництво, переробка, реалізація) сільськогосподарської продукції» [8, с. 53].

Розвиток аграрного сектору економіки виступає одним з основних чинників стабілізації соціально-економічних відносин як у регіонах, так і в країні загалом [9].

Слід відімітити думку Козир Т. О., що «розвиток сільської території передбачає насамперед забезпечення можливостей власних громадян задовольнити свої запити та потреби на території своєї громади, не виїжджаючи за її межі, або у окремих випадках виїжджаючи на короткий час, тобто без зміни місця постійного проживання» [10].

На думку Павлова О. [3], «складність управління сільськими територіями посилюється їх природною специфікою, що визначається залежністю господарської діяльності від природно-кліматичних умов, природних ресурсів і, передусім, від якості землі як головного засобу виробництва; уповільненим оборотом капіталу, нерозвиненістю аграрного ринку, незавершеністю технологічного циклу. На цій підставі сільські території можна віднести до соціальних систем, які характеризуються непередбаченістю розвитку, відкритістю, невірноваженістю та нестабільністю».

Важливим аспектом організації розвитку сільських територій визнано об'єднання державних, регіональних і місцевих фінансових, матеріальних та інших зусиль і можливостей, що узгоджуватимуть і цілеспрямовано регулюватимуть свої дії, а також виконуватимуть взяті на себе завдання у визначені терміни та у встановлених обсягах [1, с. 50].

Зважаючи на думки вчених, сільську територію не можна розглядати лише відокремлено від галузі сільського господарства, а під розвитком сільських територій розуміємо, перш за все, зростання сільської економіки та зростання якості життя сільських мешканців.

На нашу думку, сільська територія – це організаційно-територіальна одиниця самоврядування, що знаходиться поза міськими населеними пунктами, має межі, історичний досвід, традиції і культуру, включає в себе наявні природні ресурси, інфраструктуру, характеризується економічним потенціалом розвитку залежно від специфіки певної території, розкриття якого залежить від дій та ініціатив сільського населення за реальної підтримки держави.

Ефективне управління сільською територіальною громадою всіма наявними природними, енергетичними, матеріальними,

трудовими та іншими ресурсами сприятиме розвитку сільських територій, тобто в цьому полягає невід'ємний взаємозв'язок і взаємозалежність між двома складовими: сільською територією та сільською громадою. Таке управління здійснюватиметься на принципах самостійності (організаційна й фінансова), відповідальності та контролю за умови їх ефективного їх використання.

Розвиток сільських територій пов'язуємо з вирішенням складних соціально-економічних проблем (рис. 1).

У процесі євроінтеграції України постають нові проблеми розвитку сільських територій, однією з яких є відповідність стандартів сільськогосподарської продукції нормам Європейського Союзу.

Основною суспільно значущою тенденцією сьогодення, що сприяє соціальному розвитку сільських територій, є децентралізація системи управління, в основі якої зміцнення потенціалу життєдіяльності сільських територіальних громад. Проведена в Україні реформа децентралізації покликана формувати дієздатний та наближений до мешканців територіальних громад орган влади – місцеве самоврядування, який повинен сприяти розвитку сільських територій всіма доступними засобами.

Реформа децентралізації повноважень та розподілу ресурсів органів державної влади в Україні в тому числі спрямована на інклюзивне зростання та відновлення соціальної справедливості шляхом розв'язання таких соціально-економічних проблем: усунення нерівності доходів між сільськими та міськими домогосподарствами; подолання суттєвого розриву в якості освітніх послуг і при формуванні стартового трудового потенціалу сільської й міської молоді; унеможливлення подальшого соціального відчуження окремих категорій сільських жителів; недопущення незворотності демографічної кризи та масової міграції сільського населення, що призводить до обезлюднення сільських територій тощо [15, с. 53].

У процесі змін це перетворилося на надмірну орієнтацію сільських територіальних громад на бюджетну децентралізацію замість спрямованості всіх видів ресурсів на активізацію економічного розвитку у сфері виробничої інфраструктури, переробки сільськогосподарської сировини, формування змішаного агропромислового та соціального бізнесу, пошуку шляхів до відродження картоплярства, льонарства, овочівництва, м'ясо-молочного ско-

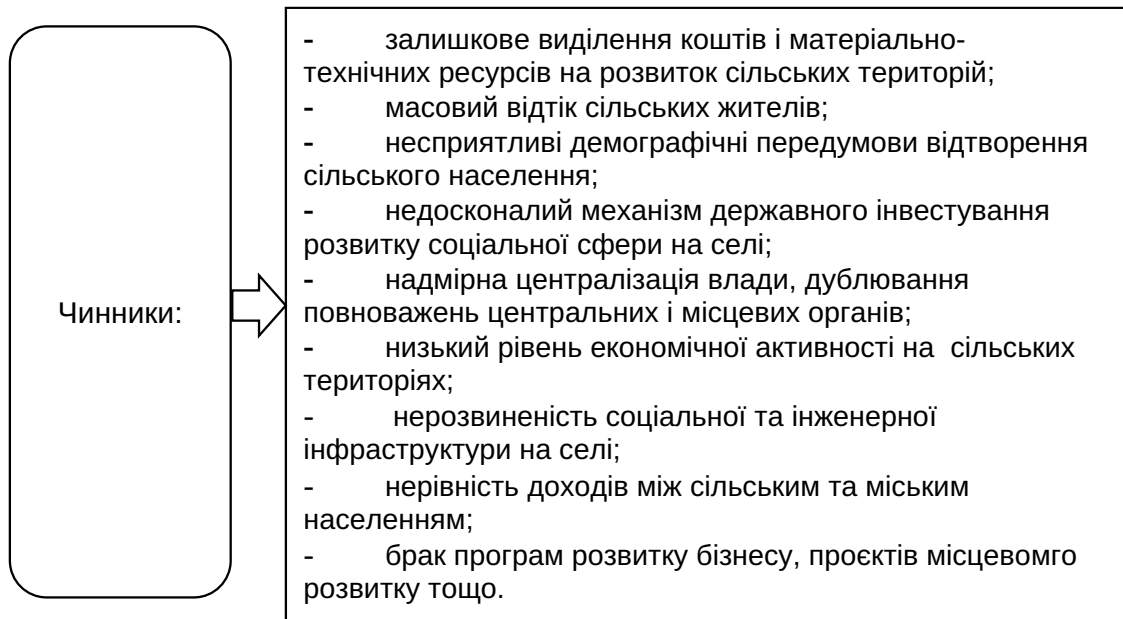

Рис. 1. Чинники стримування розвитку сільських територій

Джерело: складено на основі [11, с. 7; 12, с. 105; 13, с. 140; 14; 15, с. 53]

тарства, тобто тих сфер, де можна досягти продуктивної зайнятості сільського населення [16, с. 17]. На думку автора [16, с. 18], «у вітчизняній практиці процеси децентралізації зводяться лише до перегляду міжбюджетних відносин на користь територіальних громад. Докорінних змін у сільському розвитку, зокрема запобіганню обезлюдненню сільських територій, омолодженні фермерського бізнес-середовища, локалізації продовольчого ринку можна домогтися через створення нових робочих місць у нових агроформуваннях, які концентруються у сільських населених пунктах».

Нині ознакою розвитку сільських територій має бути інклюзивність, тобто активне залучення до процесу проведених реформ всіх суб'єктів, кожний із яких є досить цінним.

Водночас слід враховувати, що світові процеси аграрного розвитку, за визначенням міжнародних експертів, зумовлюють необхідність становлення інклюзивного стану нового українського села, через підтримку конкурентоспроможності товаровиробників, локальних ринків продовольства, мобілізації місцевих активів для виробничої діяльності сільського населення, надходження інвестицій в особисті сільські господарства сімейного типу, сприяють зайнятості сільських жінок, молоді та вразливих верств населення. Усе зазначене має потенціал до створення потужного й тривалого впливу на економіку

країни, перетворення селян на виробників якісного продовольства, надавачів послуг сільської гостинності та менеджерів навколишнього середовища [17].

Для здійснення заходів щодо відродження і розвитку українського села насамперед необхідно подолати нинішній стан у соціальній сфері та головне – усунути причини, що зумовили її занепад. Шлях до розвитку сільських територій визначається через завершення реформи децентралізації влади, сутність якої полягає у переході повноти влади та бюджетів на місцевий рівень, який найближчий до людей, а саме – від державних органів до органів місцевого самоврядування [11, с. 7].

Також пріоритетним напрямом розвитку сільських територій виступає сільськогосподарська кооперація, яка допомагає зменшити витрати та збільшувати доходи селян, шляхом вироблення конкурентоспроможної продукції, можливостями контролювати якість останньої та збувати її за вищими цінами великими партиями [1, с. 47].

На думку Бутко М. П. та ін. [16, с. 23], «відсутність активних дій з боку державних і місцевих органів влади, а також підприємницьких структур у подальшому поглиблюватиме ризики сталого розвитку сільських територій, для подолання яких необхідно:

– забезпечити високий рівень економічного зростання у агроформуваннях різної організаційно-правової форми при поєднанні

такого з однаковими можливостями людей у його забезпеченні та користуванні результатами;

- формування збалансованого аграрного бізнес-середовища, що стане підґрунтям економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання;

- поширення на селі несільськогосподарської діяльності з метою подолання бідності;

- сприяння розвитку сільськогосподарської інфраструктури у напрямі поліпшення умов життєдіяльності жителів усіх сільських поселень, особливо периферійних;

- становлення ефективних сільських інституцій, здатних забезпечувати реалізацію всіх прав селян;

- заохочення громадянського суспільства, органів влади і самоврядування, представників бізнесу до формування на партнерських засадах спільного життєвого середовища, соціального гармонізованого й екологічно безпечного та синергійно спрямованого на ефективну економічну діяльність».

Отже, для розвитку сільських територій вагомим є ефективне використання економічного потенціалу території та активізація ініціативності людського потенціалу з метою забезпечення їх сталого розвитку.

Завданням державної регіональної політики має бути підтримка стратегічних для регіонів проєктів, адже повноцінне місцеве самоврядування виступає передумовою розвитку регіонів з урахуванням їх особливостей. Активну роль при цьому відіграватимуть місцеві бюджети, які отримають повну самостійність при використанні наявних фінансових ресурсів незалежно від центрального бюджету [11, с. 7].

В умовах глобалізації та зміни технологічних укладів відбувається зміщення позицій і ролі сільських регіонів у розвитку економіки, зокрема в контексті розробки відтворювальних джерел електроенергії, запровадження нових підходів до виробництва продовольчих товарів та використання природних ресурсів, заснованих на інноваціях. ..Високий рівень диспропорцій розвитку сільських територій пов'язаний з їх значним економічним, соціальним та екологічним різноманіттям, що потребує уваги держави до проблем таких регіонів та їх стимулювання шляхом реалізації національної політики розвитку сільських територій, сформованої на засадах територіальної згуртованості, соціальної стійкості, розвитку інфраструктури та підвищення рівня зайнятості [12, с. 97].

Інклюзивний сільський розвиток у поліпшенні поліпшенні якості життя всіх членів суспільства.

При цьому інклюзія сільських жителів у процеси розвитку досягається за умови надання їм можливостей та рівного розподілу вигід від економічної діяльності (економічний вимір), забезпечення соціальної безпеки (соціальний вимір) та громадської активності (політичний вимір). Економічний вимір інклюзивного сільського розвитку передбачає забезпечення бідним і вразливим сільським жителям умов для підвищення їхніх здібностей та широких можливостей участі й отримання вищих від середнього рівня вигід від економічного зростання, в результаті чого досягається економічна інклюзія. Остання може досягатися як у активний спосіб, коли людина отримує широкі можливості й вигоди від ефективної економічної діяльності, так і у пасивний – завдяки забезпеченню вигід від провадження політики перерозподілу економічних благ [18, с. 188].

Збалансований розвиток сільської території – це процес поліпшення рівня та якості життя сільського населення, що, у свою чергу, сприяє урізноманітненню видів аграрної і позааграрної діяльності, продуктивній зайнятості, диверсифікації доходів сільських домогосподарств та наповненню бюджетів місцевих громад, соціальній захищеності мешканців, сучасному інфраструктурному розвитку поселенської мережі, збереженню і підвищенню родючості ґрунтів, захисту ландшафтів та біологічного різноманіття [15, с. 57].

Забезпечення комплексного розвитку сільських територій в інтересах суспільства передбачає раціональне формування конкурентоспроможного багатогалузевого і багатокладного сільського господарства, диверсифікованої сільської економіки, сприятливого середовища проживання на основі нарощування людського і соціального капіталу та розвитку партнерства держави та бізнесу [13, с. 140].

Поєднання сприятливих природно-кліматичних умов і потужного ресурсного потенціалу сільських територій створює реальні перспективи для нарощування інвестиційного потенціалу та підвищення інвестиційної привабливості сільських територій. Пріоритетними сферами ефективного використання природного-ресурсного потенціалу сільських територій є сільське та лісове господарство, видобуток та переробка мінерально-сировинних ресурсів за умови дотриманням норм сталого

розвитку. Також, потенціал аграрного сектору нашої країни характеризується позитивною тенденцією економічного розвитку на основі інвестицій в нього та нових методів використання землі. Виважена державна інвестиційна політика в аграрній сфері має стати одним із найголовніших напрямів виходу з виробничої, фінансової й матеріально-технічної депресії аграрної сфери економіки. Розвиток конкретної сільської території регіону значною мірою залежить від її природно-ресурсного потенціалу та розвитку на ній підприємництва. Розвиток інвестиційного потенціалу сільських територій є базисом стійкого сільського розвитку та основою переорієнтації в зворотній бік сільської міграції. Також ріст інвестиційного потенціалу є основою у боротьбі з бідністю, розширення зайнятості та підвищення добробуту сільського населення, покращення якості життя, забезпечення можливостей для розвитку особистості [13, с. 147].

Висновки. Вважаємо, що під «сільськими територіями» слід розуміти організаційно-територіальну одиницю самоврядування, що знаходиться поза міськими населеними пунк-

тами, має чіткі просторово-адміністративні межі, історичний досвід, традиції і культуру, включає наявні природні ресурси, інфраструктуру, характеризується економічним потенціалом розвитку залежно від специфіки певної території, розкриття якого залежить від дій та ініціатив сільського населення за реальної підтримки держави.

Децентралізаційні зміни сприяють активізації самоврядування територіальних громад щодо розвитку сільських територій, мешканці яких мають бути вмотивованими й зацікавленими у зростанні сільської економіки та забезпеченню власних потреб громади.

Розвиток сільських територій пов'язуємо із сільським господарством та сільськогосподарською діяльністю, тому в сучасних умовах вирішення проблем аграрного сектору може стати своєрідним рушієм подолання занепаду сільських територій. При формуванні механізму державної підтримки розвитку сільських територій мають бути враховані потреби та інтереси сільських громад, а також специфіка галузей, підприємства яких функціонують на цих територіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беженар І. М., Мамчур В. А., Малік Л. М., Германюк Н. В., Демченко О. В. Теорія сутності дефініції «сільські території». *Економіка АПК*. 2021. № 12. С. 46.
2. Костюченко Д. Л. Розвиток сільських територій в Україні: проблеми та перспективи. *Ефективна економіка*. 2017. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=4&y=2017>.
3. Павлов О. І. Сільські території як об'єкт наукового дослідження. *Державне будівництво*. 2006. № 1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/DeBu/2006-1/doc/1/04.pdf>.
4. Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки. *Економіка АПК*. 2005. № 3. С. 6–7.
5. Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text>.
6. Мазур А. Г., Дмитрик О. В. Господарства населення як економічна категорія та суб'єкт облаштування сільських територій. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 11. С. 7–20. URL: <http://efm.vsau.org/files/pdfa/3392.pdf>.
7. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку. *Економіка України*. 2007. № 6. С. 50–59.
8. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 51–58.
9. Сембай І. В. Функціонування сільськогосподарських підприємств у контексті розвитку сільських територій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04. Львів, 2008. 20 с.
10. Козир Т. О. Практичні аспекти стратегічного планування розвитку сільських територій. *Теорія та практика державного управління*. 2009. Вип. 3. С. 307–314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2009_3_46.
11. Рябоконт В. П. Децентралізація – шлях до розвитку сільських територій в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 7.
12. Сторонянська І. З., Патицька Х. О. Методичні підходи до ідентифікації сільських територій: світова практика. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 105.
13. Томашук І. В. Інвестиційний потенціал сільських територій: основні аспекти розвитку. *Сталий розвиток економіки*. Міжнародний науково-виробничий журнал. 2018. № 11 С. 140–149.

14. Белей С. І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/80.pdf
15. Ходаківська О. В., Кононенко О. М. Еволюція економічних теорій сталого сільського розвитку. *Економіка АПК*. 2020. № 10. С. 49–61.
16. Бутко М. П., Колоша В. П., Мурашко М. І., Рассказов О. І. Інституціональні критерії впливу сучасних агроформувань України на рівень розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2021. № 12. С. 15–24.
17. Юрчишин В. В. Сучасні аграрні перетворення в Україні. Ретроспективний нарис у трьох частинах. Київ : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2013. 424 с.
18. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди VS перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/inklyuzivniy-rozvitok-ukrayini-pereshkodi-vs-perspektivi/viewer>.

REFERENCES:

1. Bezhenar, I. M., Mamchur, V. A., Malik, L. M., Germanyyuk, N. V. & Demchenko, O. V. (2021). Teoria сутності definiciji «silski terytorii» [Theory of the essence of the definitions of "rural territories"]. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, 12, 46. (in Ukrainian)
2. Kostyuchenko, D. L. (2017). Rozvytok silskyh terytoriy v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Development of rural areas in Ukraine: problems and prospects]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 4. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=4&y=2017>. (in Ukrainian)
3. Pavlov, O. I. (2006). Silski terytorii yak obyekt naukovooho doslidzhenia [Rural territories as an object of scientific additional investigation. Sovereign life]. *Derzhavne budivnytstvo – Sovereign life*. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/DeBu/2006-1/doc/1/04.pdf>. (in Ukrainian)
4. Yurchyshyn, V. V. (2005). Silski terytorii yak systemoutvoruyuchi factory rozvytku ahrarynoho sektora ekonomiky [Rural territories as system-forming growth factors of the agrarian sector of the economy]. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, 3, 6–7. (in Ukrainian)
5. Zakon Ukrainy «Pro silskohospodarsku doradchu diyalnist». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text>.
6. Mazur, A. G., Dmytryk, O. V. (2016). Hospodarstva naselenia yak ekonomichna kategoriya ta subyekt oblashtuvania silskyh terytoriy [The state of the population as an economic category and the subject of the obstruction of rural areas]. *Ekonomika. Fanansy. Menedzhment aktualni pytania nauky i praktyky – Economy. Finance. Management: current nutritional science and practice*, 11, 7–20. Retrieved from: <http://efm.vsau.org/files/pdfa/3392.pdf>. (in Ukrainian)
7. Prokopa, I. (2007). Silski terytorii Ukrainy: doslidzhenia I reguluvania rozvytku. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 6, 50–59. (in Ukrainian)
8. Malik, M. Y. (2008). Do pytania staloho rozvytku silskyh terytoriy. [Before the nutrition of the steel development of the rural territories]. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, 5, 51–58. (in Ukrainian)
9. Sembay, I. V. (2008). Funkcionuvania silskohospodarskyh pidpryyemstv u konteksti rozvytku silskyh terytorii [The function of rural subsidiaries in the context of the development of rural areas]. Lviv, 20. (in Ukrainian)
10. Kozyr, T. O. (2009). Praktychni aspekty strategichnogo planuvania rozvytku silskyh terytorii [Practical aspects of strategic planning for the development of rural areas]. *Teoriya ta praktyka dershavnoho upravlinya – Theory and practice of public administration*, 3, 307–314. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2009_3_46.
11. Ryabokon, V. P. (2020). Decentralizaciya – shlyah do rozvytku silskyh terytorii v Ukraini [Decentralization – a path to the development of rural areas in Ukraine]. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, 1, 5–7. (in Ukrainian)
12. Storonyanska, I. Z., Patytska, H. O. (2020). Metodychni pidhody do identyfikacii silskyh terytorii svitova praktyka [Methodological approaches to the identification of rural areas: light practice]. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, 5, 105. (in Ukrainian)
13. Tomashuk, I. V. (2018). Investytsiynyi potencial silskyh terytorii osnovni aspekty rozvytku [Investment potential of rural territories: main aspects of development]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Steel development economy*, 11, 140–149. (in Ukrainian)
14. Beley, S. I. (2021). Rozvytok silskyh terytorii v umovah decentralizacii [The development of rural areas in the minds decentralization]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 1. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/80.pdf

15. Hodakivska, O. V., Kononenko, O. M. (2020). Evoluciya ekonomichnyh teoriy staloho silskoho rozvytku [The evolution of economic theories of the steel development of agriculture]. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, 10, 49–61. (in Ukrainian)
16. Butko, M.P., Kolosha, V.P., Murashko, M.I. & Raskazov, O.I. (2021). Instytucionalni kryterii vplyvu suchasnyh ahroformuvan Ukrainy na riven rozvytku silskyh terytorii [Institutional criteria for influencing the current agro-formation of Ukraine in line with the development of rural areas]. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, 12, 15–24. (in Ukrainian)
17. Yurchyshyn, V. V. (2013). Suchasni agrarni peretvorenia v Ukraini [Current agricultural transformations in Ukraine]. *Retrospektyvnyi narys u tryoh chastynah. Kyiv. DU "Instytut ekonomiky ta prognozuvania NAN Ukrainy" – Retrospective drawing of three parts. Kyiv: DU "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine"*, 424.
18. Prognimak, O. D. (2018). Inklyuzivnyi rozvytok Ukrainy: pereshkody VS perspektyvy [Unified Development of Ukraine: Crossover VS Perspectives]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Bulletin of Donbas*, 1(51). Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/inklyuzivniy-rozvitok-ukrayini-pereshkodi-vs-perspektivi/viewer>.